

Seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke beperking

Naam : J.E.M. Poiesz

Email : jem.verhoog@gmail.com

Studentnummer : 0236616

Afstudeerrichting : Algemene en gezinspedagogiek

Datum : 08-08-2014

Namen begeleiders : Dr. S. Euser

: Prof. dr. L.R.A. Alink

Inhoudsopgave

Literatuuronderzoek

Samenvatting	3
Introductie	4
Definities	4
Prevalentie en gevolgen van seksueel misbruik	5
Kwetsbaarheid	6
Geslacht en leeftijd	7
Hypothesen	7
Methode	8
Literatuuronderzoek	8
Seksueel misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg	8
Resultaten	10
Prevalentie van seksueel misbruik bij LVB	10
Verhoogd risico	12
Data-inspectie	13
Geslacht en leeftijd	14
Discussie en conclusie	15
Belangrijkste resultaten	15
Verklaringen	15
Beperkingen	17
Conclusie	17
<i>Onderzoeksverslag</i>	
1. Introductie	20
2. Methode	22
3. Resultaten	27
4. Conclusie en discussie	33
Referenties	36
Reviewtabel	39

Samenvatting

Steeds meer krijgt men de overtuiging dat kinderen, adolescenten en volwassenen met een verstandelijke beperking, kwetsbaar zijn voor seksueel misbruik. Als deze groep inderdaad kwetsbaar hiervoor is, dan rijst de vraag of kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking daarmee ook vaker slachtoffer worden van seksueel misbruik. In deze literatuurstudie is onderzocht of mensen met een verstandelijke beperking vaker met seksueel misbruik in aanraking komen dan mensen zonder verstandelijke beperking. Uit de vijf onderzochte studies komt naar voren dat kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking een sterk verhoogd risico hebben op seksueel misbruik vergeleken met kinderen, jongeren en volwassenen zonder verstandelijke beperking. Mogelijk liggen verschillende verklaringen zoals cognitieve tekortkomingen, geen of gebrekkige seksuele voorlichting en een levenslange afhankelijkheidsrelatie ten grondslag aan deze kwetsbaarheid. Ook is nagegaan, op basis van het onderzoek naar de prevalentie van Seksueel Misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg of er verschillen zijn in de risicofactoren geslacht en leeftijd tussen slachtoffers van seksueel misbruik met en zonder lichte verstandelijke beperking (LVB). Meisjes lijken in mindere mate oververtegenwoordigd in de LVB-groep, maar het verschil blijkt statistisch niet significant. Ook zijn er geen verschillen in leeftijd gevonden tussen beide groepen.

Introductie

Mythes deden mensen geloven dat kinderen met een beperking nooit in aanraking zouden komen met seksueel misbruik (Kvam, 2000). Zo zou een gehandicapt kind nooit schade berokkend worden of zou een kind met een beperking onaantrekkelijk zijn. Gaandeweg krijgt men steeds meer de overtuiging dat kinderen, adolescenten en volwassenen met een *verstandelijke* beperking in het bijzonder, kwetsbaar zijn voor seksueel misbruik (Tharinger, Horton, & Millea, 1990). Als deze groep inderdaad kwetsbaar is voor seksueel misbruik dan rijst de vraag of kinderen met een verstandelijke beperking daarmee ook vaker slachtoffer worden van seksueel misbruik. In deze literatuurstudie zal worden onderzocht of deze kinderen werkelijk een hoger risico hebben op seksueel misbruik dan normaal ontwikkelende kinderen.

Definities

In de literatuur wordt seksueel misbruik op verschillende manieren gedefinieerd. De manier waarop men seksueel misbruik in een studie omschrijft, kan wellicht de resultaten beïnvloeden. Een definitie van seksueel misbruik bestaat uit verschillende onderdelen. Stoltenborgh, Van IJzendoorn, Euser en Bakermans-Kranenburg (2011) spreken over het soort handelingen omschreven in de definitie als belangrijke maatstaf voor de gevonden prevalentie. Een bredere definitie van seksueel misbruik, inclusief niet-lichamelijk contact, bijvoorbeeld blootstelling van geslachtsdelen, leidt wellicht tot een hogere prevalentie. Ook bij handelingen die nauwkeuriger beschreven zijn, neemt mogelijk de prevalentie toe. Het bepalen van een leeftijdsgrens voor de dader of het wel of niet hanteren van een minimum aantal jaren verschil in leeftijd tussen slachtoffer en dader kan een leeftijdsgenoot uitsluiten als dader en heeft daarmee invloed op de prevalentie van seksueel misbruik (Stoltenborgh, et al., 2011). Voor de data-analyse in dit verslag zal de definitie zoals omschreven door de Commissie-Samson (2011) worden aangehouden: ‘Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong-)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Plegers zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen. Voor het onderzoek naar seksueel misbruik van jeugdigen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, wordt hieronder tevens begrepen seksueel misbruik van

groepsgenoten waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden.’

Een lichte verstandelijke beperking wordt in Nederland gedefinieerd op basis van een gemeten IQ tussen de 50-55 en 70, in combinatie met een gebrekkig sociaal aanpassingsvermogen, of op basis van een gemeten IQ tussen de 70-85, in combinatie met een gebrekkig sociaal aanpassingsvermogen en bijkomende medische en/of psychiatrische problemen en het vermoeden van een langdurige behoefte aan ondersteuning (Moonen & Verstegen, 2006).

Prevalentie en gevolgen van seksueel misbruik

Seksueel misbruik komt over de hele wereld voor en heeft vaak ernstige gevolgen voor de slachtoffers. Seksueel misbruik kan op twee manieren worden gemeten. Bij zelfrapportage doen de participanten via interviews of vragenlijsten verslag van hun eigen ervaringen. In informantenstudies worden personen uit de nabije omgeving van de participanten gevraagd naar mishandeling ervaringen van de participanten door middel van vragenlijsten of interviews. Een meta-analyse naar de prevalentie van seksueel misbruik heeft uitgewezen dat, afhankelijk van de gebruikte meetmethoden, de prevalentie ligt tussen de 4 per 1000 (informantenstudies) en 127 per 1000 (zelfrapportagestudies; Stoltenborgh, Van IJendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2011). In de Tweede Nederlandse Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen 2010 (NPM-2010), naar aard en omvang van kindermishandeling onder 0-17 jarigen, wordt de jaarprevalentie van kindermishandeling in 2010 geschat tussen de 34 per 1000 kinderen (informanten) en 99 per 1000 jongeren tussen de 12 en 17 jaar oud (zelfrapportage). Seksueel misbruik is een van de typen mishandeling die in deze studie wordt onderscheiden. De NPM-2010 studie wees uit dat, op basis van zelfrapportage, 58 per 1000 jongeren te maken hebben gehad met seksueel misbruik in het jaar 2010. Uit informantenmeldingen kwam naar voren dat 0,8 per 1000 jongeren in datzelfde jaar in aanraking zijn gekomen met seksueel misbruik (Alink, Van IJendoorn, Bakermans-Kranenburg, Pannebakker, Vogels & Euser, 2011).

Kinderen en jongeren die seksueel misbruikt zijn, lopen een groter gevaar op ernstige fysieke, cognitieve, psychische en emotionele problemen (Beitchman, Zucker, Hood, Dacosta & Akman, 1991; Putnam & Trickett, 1997). Afhankelijk van de leeftijd van het slachtoffer ten tijde van het misbruik, duur en ernst van het misbruik, de mate van geweld die gebruikt wordt en de relatie die het slachtoffer heeft met de pleger, kunnen de gevolgen van seksueel misbruik zeer verschillend zijn (Kendall-Tackett, Williams, & Finkelhor, 1993). Uit

verschillende studies blijkt dat oudere slachtoffers meer pathologische verschijnselen laten zien dan jongere. Ook neemt het aantal symptomen toe als het slachtoffer langdurig blootstaat aan misbruik, als het om orale, vaginale of anale penetratie gaat en als er een nauwe relatie is met de dader. Seksueel misbruik wordt in verband gebracht met zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag (Kendall-Tackett et al., 1993). Angst, posttraumatische stress stoornis (PTSS), gedragsproblemen, afwijkend seksueel gedrag en een laag zelfbeeld zijn veelvoorkomende symptomen. Kendall-Tackett (2002) spreekt in een beschrijvend artikel over gezondheidsproblemen waaraan slachtoffers van seksueel misbruik lijden, lang nadat het seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. Deze problemen uiteten zich niet alleen op gedragsniveau maar ook op sociaal, cognitief en emotioneel niveau. Volwassenen die als kind misbruikt zijn kampen vaker met middelenmisbruik, gedachten over zelfdoding, eetstoornissen, slaapproblemen, het hebben van verstoorde relaties, risicovol seksueel gedrag en dakloosheid (Kendall-Tackett, 2002). Een longitudinale studie waarin forensische medische gegevens van een grote groep seksueel misbruik slachtoffers op 12 en 43 jarige leeftijd werd vergeleken met een psychiatrische database, bevestigt dat seksueel misbruik een groot risico vormt voor verschillende mentale stoornissen, zowel op jonge leeftijd als in de volwassenheid (Cutajar et al., 2010).

Kwetsbaarheid

Uit onderzoek blijkt dat mensen met een verstandelijke beperking een groot risico lopen op seksueel misbruik (Furey, Granfield, & Karan, 1994). Seksualiteit bij mensen met een verstandelijke beperking is een complex onderwerp (Verdugo & Bermejo, 1997). De moeilijkheden komen voort uit de cognitieve tekortkomingen van mensen met een verstandelijke beperking, die seksuele situaties mogelijk risicovol maken. Mensen met een verstandelijke beperking zouden bijvoorbeeld een beperkter vermogen hebben om seksuele situaties op een juiste manier in te schatten en om gepaste en ongepaste seksuele contacten van elkaar te onderscheiden (Verdugo & Bermejo, 1997).

Afhankelijkheid ten aanzien van verzorgers en een groot vertrouwen in hen, veel fysiek contact, beperkte kennis over seksualiteit, gebrekkige ontwikkeling van emotionele en sociale vaardigheden en een seksuele ontwikkeling die niet in de pas loopt met de cognitieve en emotionele ontwikkeling worden vaak aangedragen in wetenschappelijke literatuur als redenen voor de kwetsbaarheid van deze groep (Furey et al., 1994; Morano, 2001; Tharinger et al., 1990). Ook komt het misbruik minder snel aan het licht en bestaat er bij externe instanties minder vertrouwen in meldingen en getuigenissen van deze kinderen en jongeren

(Bernard, 1999), wat de kwetsbaarheid van deze groep verder vergroot. Gezien de blijvende cognitieve tekortkomingen van kinderen en jongeren met een (lichte)verstandelijke beperking blijven zij ook als volwassenen kwetsbaar voor seksueel misbruik.

Geslacht en leeftijd

Naast de genoemde factoren spelen geslacht en leeftijd een belangrijke rol bij seksueel misbruik. Meisjes met een verstandelijke beperking lopen een groter risico om slachtoffer te worden dan jongens (Morano, 2001). Deze constatering geldt niet alleen voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, maar voor alle slachtoffers van seksueel misbruik (Finkelhor & Baron, 1986; Lamers-Winkelmann, 1995). Echter, enkele studies vonden binnen de groep verstandelijk beperkten een groter aandeel jongens dat misbruikt werd in vergelijking met de groep zonder beperking (Hershkowitz, Lamb, & Horowitz, 2007; Kvam, 2000; Sobsey, Randall, & Parrila, 1997). Uit een onderzoek van Balogh et al. (2001) komt naar voren dat de groep verstandelijk beperkte kinderen en jongeren in de leeftijd van 13 tot 18 jaar de grootste kans heeft om slachtoffer te worden.

Hypothesen

Meerdere onderzoeken laten zien dat kinderen en jongeren (en ook volwassenen) met een verstandelijke beperking kwetsbaar zijn, wat de vraag oproept of deze groep ook werkelijk vaker slachtoffer is van seksueel misbruik dan normaal ontwikkelende kinderen. In het onderhavige verslag zal ik mij dan ook richten op de vraag: Hebben kinderen en jongeren met een lichte verstandelijke beperking een verhoogd risico op seksueel misbruik? Aan de hand van genoemde risicofactoren wordt verwacht dat kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking een grotere kans hebben om slachtoffer te worden. Op basis van data-analyse wordt gekeken naar verschillen in leeftijd en geslacht tussen seksueel misbruikte kinderen met en zonder lichte verstandelijke beperking. Indien er verschillen in leeftijd en geslacht aanwezig zijn tussen deze groepen is het mogelijk dat er in de groep kinderen met een verstandelijke beperking andere risicofactoren en mechanismen meespelen bij het voorkomen van seksueel misbruik.

Methode

Literatuuronderzoek

Voor het literatuuronderzoek is gebruik gemaakt van de volgende elektronische databases: Elsevier Science, Wiley Interscience, Web of Science, ScienceDirect en Picarta. Om de (empirische) artikelen te vinden zijn de volgende zoektermen gecombineerd: *sexual abuse, child (sexual) abuse, child maltreatment, intellectual disab**, *handicapped children, mental retardation, developmental disab**, *residential care, out-of-home care* en *foster care*. Daarnaast zijn aanvullende artikelen gezocht in de referentielijsten van de gevonden artikelen. Tevens is de website van de Rutgers WPF, een Nederlands kenniscentrum voor seksualiteit, bezocht. Door te zoeken op de trefwoorden seksueel misbruik en verstandelijke beperking is toegang gekregen tot verschillende artikelen. De zoektocht leverde aanvankelijk ruim twintig artikelen op. Uitsluitend studies waarin (ook) verschillen in prevalentie van seksueel misbruik tussen personen met en zonder verstandelijke beperking is gemeten, zijn meegenomen. In eerste instantie waren alleen artikelen geselecteerd over seksueel misbruik bij kinderen. Later zijn ook prevalentiestudies naar seksueel misbruik bij volwassenen toegevoegd. Deze procedure leverde uiteindelijk een vijftal artikelen op dat meegenomen wordt in het literatuuronderzoek.

Seksueel misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg

Voor de data-analyse is gebruik gemaakt van data van het onderzoek naar de prevalentie van seksueel misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg in 2008-2010. Deze studie bestaat uit twee delen. Deelonderzoek 3 (DO3) vond plaats bij instellingen voor jongeren in de reguliere jeugdzorg en deelonderzoek 5 (DO5) werd gehouden bij instellingen voor jongeren in de jeugdzorg die kampen met een lichte verstandelijke beperking (LVB). De aanpak van deze studie is gebaseerd op de methode gebruikt in de NPM-2010 (Alink et al., 2011). DO3 bestaat uit twee onderdelen: een informantenstudie en een zelfrapportagestudie. Voor DO5 zijn uitsluitend informanten benaderd. Voor het huidige onderzoek zijn alleen gegevens van de twee informantenstudies gebruikt.

Deelnemers

Instellingen. Voor de reguliere jeugdzorg zijn jeugdzorgmedewerkers geselecteerd van verschillende soorten instellingen: 1. Justitiële jeugdinrichtingen (n=11), 2. Jeugdzorg Plus

(gesloten) jeugdinstellingen (n=15), 3. Overige residentiële (niet-gesloten) jeugdinstellingen (n=244), 4. Pleegzorginstellingen (n=25). Om een beeld te verkrijgen dat de situatie in Nederland juist weergeeft is in de steekproef de omvang van de diverse instellingstypen naar verhouding gelijk aan de omvang van de groepen jongeren die in elk type instellingen verbleven. Voor een afgewogen verdeling zijn voor dit deelonderzoek alle (locaties van) justitiële jeugdinrichtingen, alle Jeugdzorg Plus jeugdinstellingen en alle pleegzorginstellingen benaderd. Uit de overige residentiële jeugdinstellingen werden per toeval 20 locaties/instellingen getrokken. Er zijn, ter compensatie van eventuele uitval van instellingen, twee schaduw-steekproeven van 20 instellingen/locaties getrokken. Voor de LVB jeugdzorg zijn jeugdzorgmedewerkers van de volgende soorten instellingen geselecteerd: 1. Jeugdzorg Plus (gesloten) jeugdinstellingen (n=2), 2. Overige residentiële (niet-gesloten) jeugdinstellingen (n=115), 3. Logeerhuizen, kortverblijfhuizen en medisch kleuterdagverblijven (n=4) en 4. Pleegzorginstellingen (n=1). Ook voor dit deelonderzoek gold dat de steekproef een juiste weergave moest zijn van de Nederlandse situatie. Voor een evenwichtige verdeling zijn beide Jeugdzorg Plus jeugdinstellingen, alle logeerhuizen, kortverblijfhuizen en medisch kleuterdagverblijven en de pleegzorginstelling benaderd. Op dezelfde wijze als in de reguliere jeugdzorg, werden aselect 20 locaties/instellingen uit de overige residentiële instellingen en twee extra steekproeven van eveneens 20 instellingen/locaties getrokken. In totaal deden 79 instellingen/locaties uit de reguliere jeugdzorg mee en 23 locaties/instellingen uit de LVB jeugdzorg.

Informanten. Informanten zijn professionals die werkzaam zijn binnen de jeugdzorg. De professionals zijn op basis van toeval geselecteerd en moesten aan een tweetal criteria voldoen: De professional werkt direct met jongeren in de jeugdzorg en de professional werkte in 2010 al in de jeugdzorg. Voor beroepskrachten die binnen instellingen voor jongeren met een LVB werkten, gold daarnaast dat zij in 2010 ook werkzaam waren in een LVB-instelling. In totaal deden 274 professionals mee uit reguliere instellingen en 116 professionals uit LVB-instellingen.

Instrumenten

Informantenregistratieformulier. Het gestandaardiseerde registratieformulier van de NPM-2010 (Alink et al., 2011) vormt de basis voor het informantenregistratieformulier. Het formulier is geschikt gemaakt om vragen digitaal te kunnen beantwoorden. Professionals rapporteerden anoniem alle vermoedens van seksueel misbruik bij jongeren die in 2010 in

jeugdzorg- of pleegzorginstellingen verbleven. De gestandaardiseerde vragenlijst bestond uit open en gesloten vragen. De gesloten vragen gingen over kenmerken van het kind en de dader en over de plaats, periode en frequentie van het misbruik. Informanten konden bij de open vragen het misbruik beschrijven en aangeven of er sprake was van schade. Tevens werd informanten gevraagd een schatting te geven van het aantal kinderen met wie zij in 2010 hadden gewerkt. Informanten in de reguliere instellingen hebben 6.281 kinderen geobserveerd en informanten in de LVB-instellingen observeerden 1.645 kinderen.

Coderen van seksueel misbruik. Om na te gaan of er werkelijk sprake was van seksueel misbruik en om verschillende typen seksueel misbruik te kunnen onderscheiden werden de registratieformulieren gecodeerd door zes getrainde codeurs. Binnen seksueel misbruik werd het volgende onderscheid aangebracht: 1. Seksueel misbruik met penetratie, 2. Lastigvallen met genitaal contact (zonder penetratie), 3. Lastigvallen met lichamelijk contact (zonder penetratie/genitaal contact), 4. Lastigvallen zonder lichamelijk contact of 5. Ander/onbekend seksueel misbruik.

Statistische analyses

Op basis van de informantenstudies zal gekeken worden naar de verschillen in leeftijd en geslacht tussen seksueel misbruikte kinderen met en zonder lichte verstandelijke beperking. Voor het toetsen van de groepsverschillen wordt gebruik gemaakt van de chi-kwadraat test en de t-toets. De data worden geanalyseerd met behulp van SPSS 21.

Resultaten

Prevalentie van seksueel misbruik bij LVB

Ten aanzien van de omvang van seksueel misbruik zijn uiteenlopende uitkomsten gevonden in de geselecteerde artikelen. Sullivan & Knutson (2000) verrichtten een epidemiologische studie onder 50278 jonge en schoolgaande kinderen tussen 0-21 jaar in Omaha, Nebraska door het samenvoegen van databestanden van scholen en instanties op het gebied van jeugdzorg en justitie. In dit onderzoek is onder meer gekeken naar de prevalentie van misbruik en verwaarlozing van kinderen met en zonder beperking. Uit de steekproef kwam naar voren dat 4503 kinderen slachtoffer waren van mishandeling onder wie 1012 kinderen met een beperking. In de groep van 35708 kinderen die niet mishandeld waren bevonden zich

2250 kinderen met een beperking. Sullivan & Knutson (2000) brachten een onderverdeling aan om na te gaan of bepaalde soorten beperkingen gerelateerd zijn aan bepaalde typen misbruik. Zo maakten zij onderscheid tussen gedragsproblemen, verstandelijke beperkingen, leerproblemen, gezondheid gerelateerde problemen, spraak/taalproblemen, lichamelijke beperkingen, visuele beperkingen en autisme. Daarnaast hebben de onderzoekers de volgende verschillende soorten mishandeling onderscheiden: verwaarlozing, fysieke mishandeling, emotionele mishandeling en seksueel misbruik. De analyse toonde aan dat vooral kinderen met een *verstandelijke* beperking een grote kans hebben om in aanraking te komen met seksueel misbruik. Sullivan & Knutson (2000) vonden in hun steekproef een prevalentie van 10,1% voor kinderen met een (lichte) verstandelijke beperking. Een Israëliisch onderzoek onder scholieren wees een veel hogere prevalentie uit (Reiter, Bryen, & Shachar, 2007). In deze studie werden 100 studenten bevraagd naar verschillende vormen van misbruik. Reiter, Bryen, & Shachar (2007) selecteerden 50 studenten van het reguliere middelbare onderwijs tussen 12 en 18 jaar en 50 studenten van het speciaal onderwijs tussen 12 en 21 jaar met een verstandelijke beperking en andere problemen, zoals emotionele, leer- en gedragsproblemen. Veertig procent van de studenten met een verstandelijke beperking rapporteerde ooit seksueel geïntimideerd te zijn geweest en 38% van deze groep gaf aan ervaring te hebben met ongewilde seksuele aanrakingen. Tot slot verklaarde 14% van de studenten met een verstandelijke beperking ooit onder dwang iemand seksueel te hebben betast. Ook in studies naar geweld bij volwassenen blijkt dat mensen met een verstandelijke beperking in aanraking komen met seksueel misbruik. Martin et al. (2006) verrichtten een studie naar seksueel en fysiek geweld onder 5326 volwassen vrouwen in Noord-Carolina in de periode 2000-2001, op basis van data van the North Carolina Behavioral Risk Factor Surveillance System (NC-BRFSS). Dataverzameling van het project NC-BRFSS vindt plaats via een telefonische vragenlijst welke informatie verstrekt over gezondheid en sociaal-demografische kenmerken. In totaal gaven 1443 vrouwen aan een beperking te hebben en 584 vrouwen rapporteerden *verstandelijk* beperkt te zijn. De onderzoekers constateerden dat 1,5% van de vrouwen met een beperking en 1,7% van de vrouwen met een *verstandelijke* beperking in deze periode in aanraking is gekomen met seksueel misbruik. Onderzoekers van een studie naar seksueel misbruik onder de Taiwanese bevolking analyseerden data van de 2002-2007 "Sexual assaults report system", verkregen via het Ministerie van Binnenlandse Zaken van Taiwan (Lin, Yen, Kuo, Wu, & Lin, 2009). Uit deze studie blijkt dat in het jaar 2002 in totaal 103 mensen met een beperking te maken hadden gehad met seksueel misbruik. In de periode 2002-2007 was sprake van een voortdurende toename van seksueel misbruik bij

mensen met een beperking tot 586 slachtoffers in 2007. Lin et al. (2009) vonden een prevalentie van 1,24 tot 5,74 per tienduizend mensen met een beperking. Mensen met een *verstandelijke* beperking maakten een aanzienlijk deel uit van deze stijging; de prevalentie bij deze groep groeide van 7,15 per 10.000 in 2002 tot 33,41 per 10.000 in 2007.

Verhoogd risico

Veel studies tonen aan dat mensen met een beperking en in het bijzonder mensen met een *verstandelijke* beperking een groot risico lopen om slachtoffer te worden van seksueel misbruik en dat dit risico vaak hoger is dan bij mensen zonder beperking. Sullivan & Knutson (2000) vonden dat de kans om seksueel misbruikt te worden bij kinderen en jongeren met een beperking 3,14 keer groter was dan bij kinderen en jongeren zonder beperking. Voor kinderen en jongeren met een *verstandelijke* beperking bleek het risico zelfs vier keer zo groot te zijn.

Ook Martin et al. (2006) concludeerden dat vrouwen met een *verstandelijke* beperking een verhoogd risico lopen op seksueel misbruik. Uit de analyses van de auteurs blijkt dat de kans om seksueel misbruikt te worden voor vrouwen met een beperking en een *verstandelijke* beperking respectievelijk 2,54 en 2,26 keer groter is. In het algemeen gaat men er vanuit dat mensen met een (verstandelijke) beperking in minder gunstige sociaaleconomische omstandigheden leven dan normaal ontwikkelende mensen. Omdat de sociaaleconomische status (SES) van invloed kan zijn op de resultaten hebben de auteurs ook gecontroleerd voor SES. Voor vrouwen met een beperking en een *verstandelijke* beperking werd, in vergelijking met vrouwen zonder beperking, het risico op seksueel misbruik daarmee achtereenvolgens 7,61 en 5,19 keer hoger. Deze cijfers tonen aan dat het verhoogde risico voor de groep vrouwen met een (verstandelijke) beperking niet verklaard kan worden door SES.

In een andere studie kwam overduidelijk naar voren dat de kans om in aanraking te komen met seksueel misbruik bij mensen met een *verstandelijke* beperking veel groter is dan in de algemene bevolking (Lin et al., 2009). Het onderzoek wees uit dat in het jaar 2007 deze kwetsbare groep mensen 14 keer vaker te maken heeft gehad met seksueel misbruik dan de groep mensen zonder beperking. De vergrote kwetsbaarheid van deze groep is niet alleen zichtbaar in de hogere prevalentie. De bevindingen van Reiter et al. (2007) geven aan dat mensen met een (verstandelijke) beperking niet alleen vaker in aanraking komen met seksueel misbruik, maar dat het binnen deze groep ook vaker gaat om *chronisch* misbruik.

Een andere publicatie (Akbaş et al., 2009) liet echter geen verschil in chroniciteit van het misbruik zien tussen kinderen met en zonder *verstandelijke* beperking. Wel zou de groep kinderen met een *verstandelijke* beperking in deze Turkse studie vaker het slachtoffer zijn van

een *ernstigere vorm* van seksueel misbruik. Akbaş et al. (2009) onderzochten de dossiers van 40 seksueel misbruikte kinderen tussen 7-16 jaar van een kliniek voor kinderen en adolescenten met psychiatrische problematiek. Bij de helft van deze groep kinderen was een verstandelijke beperking gediagnosticeerd. De onderzoekers keken in dit onderzoek onder andere naar het type seksueel misbruik dat kinderen met en zonder verstandelijke beperking hadden ervaren en naar de psychiatrische gevolgen van dit misbruik. Op basis van de dossiers en interviews met de ouders van de kinderen constateerden Akbaş en collega's dat kinderen met een verstandelijke beperking vaker het slachtoffer waren van vaginale penetratie en kinderen zonder verstandelijke beperking vaker te maken kregen met minder ernstigere vormen (zonder penetratie) van seksueel misbruik.

De studie van Lin et al. (2009) laat net als het onderzoek van Sullivan en Knutson (2000) zien dat mensen met een *verstandelijke* beperking niet alleen ten opzichte van mensen zonder beperking een grotere kans hebben op seksueel misbruik, maar ook binnen de groep mensen met een beperking de hoogste risico's lopen om slachtoffer te worden. Martin et al. (2006) vonden echter weinig verschil in het risico op seksueel misbruik tussen vrouwen met een *verstandelijke* beperking en vrouwen met andere beperkingen.

Data-inspectie

Op basis van data van het onderzoek naar de prevalentie van seksueel misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg 2008-2010 is gekeken naar verschillen in geslacht en leeftijd tussen slachtoffers van seksueel misbruik met en zonder licht verstandelijke beperking. Allereerst zijn de data gecontroleerd op missende waarden. Bij een aantal casussen hebben de informanten niet aangegeven of er bij het slachtoffer sprake was van een verstandelijke beperking. Omdat het grootste aantal van deze missende waarden het deelonderzoek naar seksueel misbruik onder kinderen met een lichte verstandelijk beperking betrof werden deze gevallen beschouwd als "wel een verstandelijke beperking".

In totaal omvat de steekproef 46 kinderen. Er zijn meer meisjes (78,3 %) dan jongens (19,6%) gemeld. Van een kind is het geslacht onbekend (2,1%). Bij ruim de helft van de kinderen is een lichte verstandelijke beperking geconstateerd (57,8%). Van een kind is niet duidelijk of er sprake is van wel of geen lichte verstandelijke beperking. De leeftijden variëren van 4 tot 18 jaar ($M = 12,50$, $SD = 4,02$). Van twee kinderen is de leeftijd niet bekend. De leeftijd is bij benadering normaal verdeeld (scheefheid: -2,29, gepiektheid: -0,67); meer oudere dan jongere kinderen zijn in de steekproef opgenomen en het gemiddelde is kleiner dan de mediaan ($m =$

14,0). Ook blijkt uit de steekproef dat de meerderheid van de kinderen die slachtoffer is van seksueel misbruik 15 jaar of ouder is. Uitbijters zijn er niet gevonden.

Geslacht en leeftijd

Geslacht Om de vraag ‘is er een verschil in geslacht tussen seksueel misbruikte kinderen met en zonder verstandelijke beperking’ te kunnen beantwoorden is er een chi-kwadraattoets uitgevoerd. De meerderheid van de seksueel misbruikte jongens heeft een lichte verstandelijke beperking (77,8%), terwijl in de groep meisjes die seksueel misbruikt is bijna even veel meisjes met als zonder lichte verstandelijke beperking zitten (51,4% resp. 48,6%). Tussen de groepen seksueel misbruikte kinderen met en zonder verstandelijke beperking wordt echter geen significant verschil gevonden in geslacht ($\chi^2 = 2,21$, $p = 0,16$). Het is mogelijk dat deze niet-significante uitkomst veroorzaakt is door de kleine omvang van de steekproef.

Leeftijd Om de vraag ‘is er een verschil in leeftijd tussen seksueel misbruikte kinderen met en zonder verstandelijke beperking’ te kunnen beantwoorden is er een onafhankelijke t-toets uitgevoerd. Vanuit de steekproef onder seksueel misbruikte kinderen met en zonder lichte verstandelijke beperking ($M = 12,63$, $SD = 4,02$ resp. $M = 12,32$, $SD = 4,23$) wordt geen significant verschil gevonden in leeftijd ($t = -0,25$, $p = 0,81$).

Om te kijken of verschillen in leeftijd afhankelijk zijn van het geslacht van seksueel misbruikte kinderen met en zonder een lichte verstandelijke beperking zijn er twee losse t-toetsen uitgevoerd. Er is tussen seksueel misbruikte meisjes met en zonder lichte verstandelijke beperking ($M = 14,4$, $SD = 2,76$ resp. $M = 12,41$, $SD = 4,03$) geen significant verschil gevonden in leeftijd ($t = -1,67$, $p = 0,10$). Ook tussen seksueel misbruikte jongens met en zonder lichte verstandelijke beperking ($M = 8,43$, $SD = 3,69$ resp. $M = 11,50$, $SD = 7,78$) is geen significant verschil in leeftijd vastgesteld ($t = 0,54$, $p = 0,68$). Van de groep jongens die seksueel misbruikt is, ligt de gemiddelde leeftijd lager voor de jongens met een lichte verstandelijke beperking. Voor meisjes geldt het omgekeerde: een gemiddeld hogere leeftijd is gevonden bij de meisjes met een lichte verstandelijke beperking. Omdat het een kleine groep jongens en meisjes betreft en de varianties niet aan elkaar gelijk zijn is ervoor gekozen een non-parametrische toets uit te voeren (Mann-Whitney toets). Ook deze toets bevestigt dat als je kijkt naar geslacht de verschillen in leeftijd onder seksueel misbruikte kinderen met en zonder licht verstandelijke beperking niet significant zijn.

Discussie en conclusie

Belangrijkste resultaten

Uit literatuuronderzoek blijkt dat kinderen, jongeren en volwassenen met een (lichte) verstandelijke beperking vaker het slachtoffer zijn van seksueel misbruik dan mensen zonder (lichte) verstandelijke beperking. Dit resultaat ligt in lijn met de verwachting. Voor deze studie is literatuur gebruikt uit verschillende landen en continenten, wat aantoont dat seksueel misbruik bij mensen met en zonder verstandelijke beperking een wereldwijd probleem is en dat vooral mensen met een *verstandelijke* beperking kwetsbaar zijn. Wel zijn er ten aanzien van de omvang van seksueel misbruik uiteenlopende uitkomsten gevonden in de geselecteerde artikelen. Door verschillende definities te gebruiken of verschillende onderzoeksmethoden te hanteren, zal wellicht de prevalentie variëren. Informantenstudies, zoals meldingen van professionals of gegevens verkregen uit dossiers leiden dikwijls tot lagere prevalenties dan zelfrapportages. Ook kunnen verschillen in steekproefgroottes bijgedragen hebben aan uiteenlopende resultaten.

Uit de resultaten blijkt dat kinderen en jongeren met en zonder lichte verstandelijke beperking in zowel geslacht als leeftijd niet verschillen. Meisjes lijken in mindere mate oververtegenwoordigd in de groep kinderen en jongeren met een lichte verstandelijke beperking, maar dit blijkt statistisch niet significant.

Verklaringen

Waarom mensen met een verstandelijke beperking meer risico lopen op seksueel misbruik dan mensen zonder verstandelijke beperking is door de auteurs van de vijf geselecteerde artikelen zelf niet onderzocht. Wel dragen zij mogelijke oorzaken en achtergronden van deze vergrote kwetsbaarheid aan. Cognitieve tekortkomingen, gebrek aan of gebrekkige seksuele voorlichting en een levenslange afhankelijkheidsrelatie met een verzorger zijn veelvoorkomende verklaringen die in de literatuur worden aangevoerd.

Cognitieve tekortkomingen Seksuele situaties verkeerd inschatten en het beperkte vermogen om onderscheid te maken in wat wel en niet gepast is in seksueel contact, maken mensen met een verstandelijke beperking mogelijk makkelijker tot slachtoffer van seksueel misbruik (Verdugo & Bermejo, 1997). Ook zouden vrouwen met een verstandelijke beperking vaker het doelwit zijn van seksueel misbruik dan vrouwen zonder verstandelijke beperking, omdat

de plegers mogelijk voelen dat het gemakkelijker is deze verstandelijk beperkte vrouwen te misleiden (Martin et al., 2006). Bovendien merken daders wellicht dat vrouwen met een verstandelijke beperking meer moeite hebben om misbruik te melden dan normaalbegaafde vrouwen (Martin et al., 2006). Daarnaast zijn mensen met een verstandelijke beperking mogelijk niet bij machte om seksueel misbruik te stoppen, omdat ze niet begrijpen wat hen overkomt (Akbas et al., 2009). Verder beseffen mensen met een verstandelijke beperking vaak niet dat de daad van de pleger seksueel misbruik is en dat dat verboden is (Akbaş et al., 2009; Reiter et al., 2007).

Seksuele voorlichting Een gebrek aan seksuele voorlichting en het niet adequaat voorlichten van kinderen en volwassenen met een verstandelijke beperking kan ook een mogelijke verklaring zijn voor de verhoogde kwetsbaarheid. In de bestudeerde literatuur wordt herhaaldelijk verwezen naar een studie van Tharinger et al. (1990). Zij stellen dat de mythe dat seks geen rol zal spelen in het leven van mensen met een verstandelijke beperking er vermoedelijk toe leidt dat deze mensen vaak niet of onvoldoende voorlichting krijgen over seksualiteit en seksueel misbruik (Tharinger et al., 1990). Morano (2001) wijst erop dat ouders en verzorgers kinderen soms onvoldoende voorlichten, waarvan onzekerheid mogelijk de oorzaak is. Niettemin kunnen kinderen hun informatie halen uit allerlei media bijvoorbeeld pornografische lectuur met als gevolg dat deze kinderen denken dat wat ze zien de norm is (Morano, 2001). Wanneer er wel voorlichting wordt gegeven sluit dit echter niet altijd aan bij de mogelijkheden van kinderen of volwassenen met een verstandelijke beperking. Ouders en verzorgers zouden bovenal ontwikkelingsgerichte seksuele voorlichting moeten aanbieden om de zelfbescherming te versterken en ervoor te zorgen dat deze kinderen en volwassenen aanvaardbare vormen van seksueel gedrag laten zien (Lin et al., 2009). Daarbij moeten ouders geholpen worden hun kind met een (verstandelijke) beperking passende seksuele voorlichting te geven. Dat mensen met een verstandelijke beperking zich minder negatief uitlaten over seksueel misbruik en aangeven dat niet zijzelf maar een ander de grenzen stelt met betrekking tot seksueel contact lijken eveneens negatieve gevolgen van gebrekkige seksuele voorlichting (McCabe, Cummins, & Reid, 1994).

Afhankelijkheidsrelatie De levenslange afhankelijkheid van en vertrouwen in verzorgers kan kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking kwetsbaar maken voor seksueel misbruik. Afhankelijkheid van de zorg van anderen vraagt een diepgaand vertrouwen en leidt vaak tot druk om te gehoorzamen. Mensen met een verstandelijke beperking zullen ook gehoorzamen aan een verzorger met verkeerde bedoelingen, omdat de angst bestaat dat

wanneer zij niet doen wat er van hen gevraagd wordt, zij degene zullen verliezen van wie ze afhankelijk zijn (Akbaş et al, 2009). Daarbij zouden mensen met een verstandelijke beperking minder bereid zijn aangifte te doen van seksueel misbruik om te voorkomen dat ze hun vertrouwensrelatie kwijtraken en er zo alleen voor komen te staan (Martin et al., 2006).

Beperkingen

Het literatuuronderzoek naar de prevalentie van seksueel misbruik bij kinderen met en zonder verstandelijke beperking brengt een aantal tekorten met zich mee. De onderzochte studies hanteren vaak verschillende definities van seksueel misbruik of geven zelfs niet altijd aan wat exact onder seksueel misbruik verstaan wordt, wat het lastiger maakt om prevalenties te vergelijken. Ook is het niet altijd helder of er onderscheid gemaakt wordt in typen beperkingen. Zo gebruiken Reiter et al. (2007) de term beperkingen (*disabilities*) en verstandelijke beperkingen (*intellectual disabilities*) door elkaar in hun onderzoek, waardoor het onduidelijk is of de auteurs zich specifiek richten op adolescenten met een *verstandelijke* beperking inclusief andere beperkingen of op de groep adolescenten met *verschillende typen beperkingen*. Daarnaast kan een kanttekening geplaatst worden bij de generaliseerbaarheid van de studie van Reiter et al. (2007); adolescenten met een (verstandelijke) beperking van *slechts een school voor speciaal onderwijs* werden vergeleken met adolescenten zonder een (verstandelijke) beperking van *verschillende scholen over een groot gebied*. Een andere beperking betreft de studie van Lin et al. (2009). De auteurs vermelden geen leeftijd van de onderzochte groep. Omdat leeftijd een risicofactor vormt voor seksueel misbruik is het wellicht relevant te weten op welke leeftijdsgroep het onderzoek betrekking heeft. Een andere belangrijke beperking van deze literatuurstudie is, dat het onderzoek gebaseerd is op slechts vijf (empirische) artikelen. Dit vormt een smalle basis om harde uitspraken te doen.

De analyses zijn uitgevoerd op basis van een kleine steekproef. Het is mogelijk dat door de kleine omvang eventuele verschillen niet opgespoord worden. Daarnaast is de data-analyse gebaseerd op een studie waarbij een specifieke groep (kinderen en jongeren in de Jeugdzorg) is onderzocht wat de generaliseerbaarheid aantast.

Conclusie

Kinderen en jongeren (en volwassenen) met een (lichte) verstandelijke beperking lopen een sterk verhoogd risico op seksueel misbruik. Het is van belang dat verzorgers en professionals die in de nabije omgeving van kinderen en jongeren (en volwassenen) met een verstandelijke

beperving leven en werken zich bewust zijn van de kwetsbaarheid voor seksueel misbruik van deze groep en op de hoogte zijn van de mogelijke verklaringen die daarbij een rol spelen. Voor professionals ligt er een uitdaging om mensen met een verstandelijke beperking te beschermen tegen uitbuiting en seksueel misbruik door onder meer hun kennis bij te brengen over seksualiteit en seksueel misbruik die afgestemd is op de cognitieve ontwikkeling van deze groep.

1. Introductie

Seksueel misbruik komt over de hele wereld voor en heeft vaak ernstige gevolgen voor de slachtoffers. Kinderen en jongeren die seksueel misbruikt zijn, lopen een groter gevaar op ernstige fysieke, cognitieve, psychische en emotionele problemen (Beitchman, Zucker, Hood, Dacosta & Akman, 1991; Putnam & Trickett, 1997). Een meta-analyse naar de prevalentie van seksueel misbruik heeft uitgewezen dat, afhankelijk van de gebruikte meetmethoden, de prevalentie ligt tussen de 4 per 1000 (informantenstudies) en 127 per 1000 (zelfrapportagestudies; Stoltenborgh, Van IJzendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2011).

In de jaren tachtig sloot het laatste Rooms-Katholieke internaat in Nederland zijn deuren. Het rijke Roomse leven was op zijn retour, nadat in de jaren zestig kerkverlating om zich heen begon te grijpen. In de jaren die hierop volgden dook zo nu en dan een bericht op in de media over seksueel misbruik in Rooms-Katholieke internaten en pastoraat. Maar daar bleef het bij. Vanaf de loop van de jaren negentig concentreerde een zware depressie zich boven het Noord-Amerikaanse continent: geestelijken bleken zich op grote schaal te hebben vergrepen aan minderjarigen die aan hun gezag waren toevertrouwd. Steeds meer priesters en prelaten van de Rooms-Katholieke Kerk (RKK) kwamen ernstig in diskrediet. Na het noorden van Amerika volgen vele landen, zoals Ierland en Duitsland. De ophef in de internationale pers maakte ook daar tongen los van mensen die verklaarden jarenlang te hebben gezwegen over soms zwaar seksueel misbruik waar ze als minderjarigen onder gebukt waren gegaan. Begin 2010 bereikte de mediastorm ook Nederland. Een stroom publicaties kwam op gang over seksueel misbruik van minderjarigen in Rooms-Katholieke internaten. Intussen verschenen bovendien verhalen in de pers over seksueel misbruik van minderjarigen die aan de zorg van de overheid waren toevertrouwd, soms ook in internaten die vroeger een Rooms-Katholieke signatuur hadden en inmiddels onder verantwoordelijkheid vallen van de overheid. Omdat artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind de overheid verplicht alle passende maatregelen te nemen ter bescherming van kinderen tegen alle vormen van geweld, misbruik of verwaarlozing, kon een reactie van de overheid niet uitblijven.

Verschillende internationale studies geven aan dat kinderen in zorginstellingen kwetsbaarder zijn voor allerlei vormen van misbruik dan kinderen die thuis opgroeien (Benedict, Zuravin,

Brandt, & Abbey, 1994; Bolton, Laner, & Gai, 1981). Ook lopen bepaalde groepen kinderen, bijvoorbeeld kinderen met een (verstandelijke) beperking, meer risico op seksueel misbruik dan normaal ontwikkelende kinderen (Furey, Granfield, & Karan, 1994).

Het doel was dan ook om onderzoek te doen naar mogelijke signalen van seksueel misbruik van minderjarigen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen waren geplaatst.

In opdracht van de Commissie-Samson is de prevalentie bepaald van seksueel misbruik in de Nederlandse reguliere jeugdzorg en bij kinderen en jongeren met een lichte verstandelijke beperking (LVB) in de jeugdzorg. Voor het onderzoek is de volgende definitie aangehouden: ‘Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong-)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Plegers zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen. Voor het onderzoek naar seksueel misbruik van jeugdigen die op gezag van de overheid in instellingen of pleeggezinnen zijn geplaatst, wordt hieronder tevens begrepen seksueel misbruik van groepsgenoten waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden’ (Commissie-Samson, 2011).⁵⁴

Om uitspraken te kunnen doen over de omvang van seksueel misbruik in de jeugdzorg is een goede vergelijkingsgroep noodzakelijk. Er is bepaald de schatting van de prevalentie in de Nederlandse Jeugdzorg te toetsen aan de resultaten van de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010: Alink, Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, Pannebakker, Vogels & Euser, 2011).

Om de prevalentieschatting te kunnen bepalen en een vergelijking te kunnen maken zijn voor het onderzoek in de reguliere jeugdzorg de volgende vijf vragen van belang:

1. Hoe vaak kwam seksueel misbruik voor in pleeggezinnen en residentiële instellingen in Nederland in 2010 en in 2008-2009?
2. Is de prevalentieschatting van seksueel misbruik in pleeggezinnen en residentiële instellingen verschillend van de landelijke prevalentie (zoals gemeten in de NPM-2010)?
3. Is de prevalentieschatting van seksueel misbruik in pleeggezinnen verschillend van de

prevalentieschatting in residentiële instellingen?

4. Wat kenmerkt de slachtoffers van seksueel misbruik in pleeggezinnen en residentiële instellingen?

5. Wie zijn de plegers van seksueel misbruik in pleeggezinnen en residentiële instellingen?

Om de prevalentieschatting te kunnen bepalen en een vergelijking te kunnen maken met de reguliere jeugdzorg zijn voor het onderzoek in de LVB- jeugdzorg de volgende vier vragen van belang:

1. Wat is de prevalentieschatting van (verschillende typen van) seksueel misbruik van kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen en residentiële instellingen?

2. Is de prevalentieschatting van (verschillende typen van) seksueel misbruik van kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen en residentiële instellingen verschillend van de prevalentieschatting bij kinderen in de reguliere jeugdzorg in pleeggezinnen en residentiële instellingen?

3. Is de prevalentieschatting van seksueel misbruik bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen verschillend van de prevalentieschatting in residentiële instellingen?

4. Wie zijn de plegers van seksueel misbruik bij kinderen met een lichte verstandelijke beperking in pleeggezinnen en residentiële instellingen?

Om de betrouwbaarheid te verhogen is de studie uitgevoerd op basis van een informanten- en een zelfrapportage. Voor het onderzoek in de LVB-jeugdzorg zijn de vragen alleen op basis van een informantenstudie beantwoord.

2. Methode

Deze studie bestaat uit twee delen. Deelonderzoek 3 (DO3) vond plaats bij instellingen voor jongeren in de reguliere jeugdzorg en deelonderzoek 5 (DO5) werd gehouden bij instellingen voor jongeren in de jeugdzorg die kampen met een lichte verstandelijke beperking (LVB). De aanpak van deze studie is gebaseerd op de methode gebruikt in de NPM-2010 (Alink et al.,

2011). DO3 bestaat uit twee onderdelen: een informantenstudie en een zelfrapportagestudie. Voor DO5 zijn uitsluitend informanten benaderd.

Deelnemers

Instellingen. Voor de reguliere jeugdzorg zijn jeugdzorgmedewerkers geselecteerd van verschillende soorten instellingen: 1. Justitiële jeugdinrichtingen (n=11), 2. Jeugdzorg Plus (gesloten) jeugdinstanties (n=15), 3. Overige residentiële (niet-gesloten) jeugdinstanties (n=244), 4. Pleegzorginstellingen (n=25). Om een beeld te verkrijgen dat de situatie in Nederland juist weergeeft is in de steekproef de omvang van de diverse instellingstypen naar verhouding gelijk aan de omvang van de groepen jongeren die in elk type instellingen verbleven. Voor een afgewogen verdeling zijn voor dit deelonderzoek alle (locaties van) justitiële jeugdinrichtingen, alle Jeugdzorg Plus jeugdinstanties en alle pleegzorginstellingen benaderd. Uit de overige residentiële jeugdinstanties werden per toeval 20 locaties/instellingen getrokken. Er zijn, ter compensatie van eventuele uitval van instellingen, twee schaduw-steekproeven van 20 instellingen/locaties getrokken. Voor de LVB jeugdzorg zijn jeugdzorgmedewerkers van de volgende soorten instellingen geselecteerd: 1. Jeugdzorg Plus (gesloten) jeugdinstanties (n=2), 2. Overige residentiële (niet-gesloten) jeugdinstanties (n=115), 3. Logeerhuizen, kortverblijfhuizen en medisch kleuterdagverblijven (n=4) en 4. Pleegzorginstellingen (n=1). Ook voor dit deelonderzoek gold dat de steekproef een juiste weergave moest zijn van de Nederlandse situatie. Voor een evenwichtige verdeling zijn beide Jeugdzorg Plus jeugdinstanties, alle logeerhuizen, kortverblijfhuizen en medisch kleuterdagverblijven en de pleegzorginstelling benaderd. Op dezelfde wijze als in de reguliere jeugdzorg, werden aselect 20 locaties/instellingen uit de overige residentiële instellingen en twee extra steekproeven van eveneens 20 instellingen/locaties getrokken. In totaal deden 79 instellingen/locaties uit de reguliere jeugdzorg mee en 23 locaties/instellingen uit de LVB jeugdzorg.

Selecteren van instellingen en locaties. Op basis van de Sociale Kaart 2011 zijn (LVB) instellingen (hoofd-/regiokantoren en locaties) in de steekproef opgenomen. Als er nog locaties geselecteerd moesten worden zijn die samen met een door de directie aangewezen contactpersoon telefonisch per toeval geselecteerd. De selectie vond pas plaats als de directie akkoord was gegaan met deelname.

Benaderen van de geselecteerde instellingen. De directie van de geselecteerde

(LVB)instellingen werden per brief benaderd voor deelname. Hierin werden het doel en de aanpak van het onderzoek uiteengezet. Ook werd daarin meegedeeld dat er telefonisch contact zou worden opgenomen om de procedure verder toe te lichten. Alleen met toestemming van de directie werden verdere stappen ondernomen.

Informanten. Informanten zijn professionals die werkzaam zijn binnen de jeugdzorg. De professionals zijn op basis van toeval geselecteerd en moesten aan een tweetal criteria voldoen: De professional werkt direct met jongeren in de jeugdzorg en de professional werkte in 2010 al in de jeugdzorg. Voor beroepskrachten die binnen instellingen voor jongeren met een LVB werkten, gold daarnaast dat zij in 2010 ook werkzaam waren in een LVB-instelling. In totaal deden 274 professionals mee uit reguliere instellingen en 116 professionals uit LVB-instellingen.

Jongeren. Jongeren die deelnamen aan de zelfrapportage zijn per toeval geselecteerd en moesten aan een aantal criteria voldoen: De jongere was tussen 12 en 17 jaar in 2010, verbleef in 2010 in een instelling of pleeggezin en had geen verstandelijke beperking. In totaal namen 329 jongeren deel aan het onderzoek.

Selecteren van informanten en jongeren. In eerste instantie is met de contactpersoon afgesproken een lijst van informanten en voor DO3 ook een lijst met jongeren samen te stellen die aan de criteria voldeden. In het daarop volgende telefonische contact zijn per toeval in samenwerking met de contactpersoon informanten en jongeren geselecteerd.

Benaderen van de geselecteerde informanten en de geselecteerde jongeren. De informanten (o.a. groepsleiders en pleegzorgmedewerkers) kregen een e-mail met een link naar een digitale vragenlijst en een informatiefolder toegestuurd. In de e-mail was het mogelijk aan te geven niet mee te willen doen met het onderzoek. Om de privacy van de jongeren te beschermen verliep het contact met de jongeren via de jeugdzorg- of pleegzorginstelling. Per folder werden de jongeren, de wettelijke vertegenwoordigers en de pleegouders geïnformeerd over het onderzoek. In een toestemmingsbrief, die binnen twee weken teruggestuurd moest worden, konden de jongeren en de wettelijke vertegenwoordigers aangeven of ze wel of niet mee wilden doen. Bij bezwaar werd een reserve-jongere benaderd. Afspraken over afname van de vragenlijst verliep wederom via de begeleiders van de instellingen.

Instrumenten

Informantenregistratieformulier. Het gestandaardiseerde registratieformulier van de NPM-2010 (Alink et al., 2011) vormt de basis voor het informantenregistratieformulier. Het formulier is geschikt gemaakt om vragen digitaal te kunnen beantwoorden. Professionals rapporteerden anoniem alle vermoedens van seksueel misbruik bij jongeren die in 2010 in jeugdzorg- of pleegzorginstellingen verbleven. De gestandaardiseerde vragenlijst bestond uit open en gesloten vragen. De gesloten vragen gingen over kenmerken van het kind en de dader en over de plaats, periode en frequentie van het misbruik. Informanten konden bij de open vragen het misbruik beschrijven en aangeven of er sprake was van schade. Tevens werd informanten gevraagd een schatting te geven van het aantal kinderen met wie zij in 2010 hadden gewerkt. Informanten in de reguliere instellingen hebben 6.281 kinderen geobserveerd en informanten in de LVB-instellingen observeerden 1.645 kinderen.

Vragenlijst. De vragenlijst Vervelende en Nare Gebeurtenissen (VVNG: Lamers-Winkelmann et al., 2007) werd gebruikt om seksueel misbruik te meten. De vragenlijst die bestaat uit 48 vragen over kindermishandeling is aangevuld met andere vragen over gezondheid, geluk, biografische en sociaal-demografische kenmerken. Ook werden zes extra vragen over seksueel misbruik en vragen over achtergrondkenmerken van de jongere toegevoegd. Tevens is een schaal voor sociale wenselijkheid meegenomen. In totaal bevatte de lijst 24 vragen over seksueel misbruik, waarvan vier dezelfde als in de NPM-2010. Vragen over seksueel misbruik die positief beantwoord werden, leidden tot aanvullende vragen. De gestelde vragen gingen alleen over gebeurtenissen in de jaren 2008 t/m 2010.

Afname van de vragenlijst. Het afnemen van de vragenlijst vond plaats in de instelling bij de jongere of in het pleeggezin thuis. Eventueel kon ook gekozen worden voor een andere plaats. Het invullen van de vragenlijst gebeurde op een laptop met mobiel internet. Bij een afname van een vragenlijst in een instelling waren altijd twee onderzoekers van de Universiteit Leiden aanwezig. Voor eventuele vragen of problemen konden zij terecht bij een contactpersoon van de instelling die speciaal daarvoor beschikbaar was. Pleegkinderen werden door een vrouwelijke onderzoeker bezocht. Nadat de vragenlijst was ingevuld ontving de jongere een folder met algemene informatie over de eventuele gevolgen van trauma en telefoonnummers van hulpdiensten. Ook de naam en het telefoonnummer van een vertrouwenspersoon binnen de instelling stond vermeld, zodat de jongere indien nodig deze persoon kon benaderen. De jongere werd beloond voor zijn/haar medewerking met een cadeaubon van 10 euro.

Coderen van seksueel misbruik. Om na te gaan of er werkelijk sprake was van seksueel misbruik en om verschillende typen seksueel misbruik te kunnen onderscheiden werden de registratieformulieren gecodeerd door zes getrainde codeurs. Voor de indeling van seksueel misbruik is de definitie van de Commissie-Samson (2011) gebruikt: “Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong-)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar. Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren.”

1. Seksueel misbruik met penetratie

Seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, of het toelaten van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind, waar sprake is van penetratie *van* of *door* het kind. Dergelijke handelingen omvatten genitale, orale of anale betrekkingen, hetzij heteroseksueel of homoseksueel.

- 1.1 Elke vorm van seksueel misbruik met penetratie, zónder gebruik van geweld.
- 1.2 Seksueel misbruik met penetratie en mét gebruik van geweld.
- 1.3 Kinderprostitutie of kinderpornografie (met penetratie; zonder penetratie zie 2.2, 3.2 en 4.3).

2. Lastigvallen met genitaal contact (zonder penetratie)

2.1 Seksuele aanranding of uitbuiting van een kind of het toestaan van seksuele aanranding of uitbuiting van een kind waarbij genitaal contact plaatsvindt *van* of *door* het kind (bij een ander) en waarbij geen aanwijzingen zijn dat er daadwerkelijk penetratie heeft plaatsgevonden. Dergelijke handelingen omvatten genitale, orale of anale betrekkingen, hetzij heteroseksueel of homoseksueel.

2.2 Kinderprostitutie of kinderpornografie met genitaal contact maar zonder penetratie.

3. Lastigvallen met lichamelijk contact (zonder genitaal contact/penetratie)

3.1 Pogingen tot, of dreigingen van seksueel misbruik met lichamelijk contact waarbij geen aanwijzingen zijn dat er daadwerkelijk genitaal contact heeft plaatsgevonden.

3.2 Kinderpornografie met lichamelijk contact, maar zonder penetratie.

4. Lastigvallen zonder lichamelijk contact

4.1 Blootstelling, voyeurisme.

4.2 Beschikbaar stellen van expliciet seksueel materiaal.

4.3 Kinderpornografie zonder lichamelijk contact.

4.4 Seksueel getinte opmerkingen over een kind of diens lichaam.

5. Ander of onbekend seksueel misbruik

5.1 Ander onbekend seksueel misbruik.

De eerste drie categorieën vallen binnen de definitie van de Commissie-Samson

Met name meldingen van seksueel misbruik dat in een instelling had plaatsgevonden, werden verwerkt. Seksueel misbruik dat tijdens het verlof van de jongere werd gepleegd, is alleen meegenomen als de instelling dit misbruik had kunnen voorkomen. Zowel meldingen van seksueel misbruik door volwassenen als door groepsgenoten onderling zijn verwerkt.

Intercodeurbetrouwbaarheid. Vooraf aan het coderen van de ingevulde formulieren van DO3 en DO5 hebben de zes codeurs een training gehad. Een codeur gold als expertcodeur. Vijf codeurs hebben 25% van de meldingen dubbel gecodeerd met de expertcodeur. De intercodeurbetrouwbaarheid was voor alle categorieën voldoende tot zeer hoog (93%-98%). Ieder formulier is door twee codeurs gecodeerd. Bij geen unanimitieit werd de expertcodeur geraadpleegd om zo tot overeenstemming te komen.

3. Resultaten

In dit verslag bespreek ik de (belangrijkste) resultaten van het onderzoek dat verschenen is op 8 oktober 2012. De beschreven resultaten zijn onderverdeeld in de informantenstudie en de zelfrapportagestudie. Ook doe ik verslag van mijn werkzaamheden binnen het onderzoek.

De definitie van de Commissie-Samson (2011) richt zich alleen op seksueel misbruik met lichamelijk contact. Vooral die resultaten zijn belangrijk voor dit onderzoek. Om de prevalentiecijfers van het onderzoek naar seksueel misbruik in de Nederlandse Jeugdzorg te

kunnen vergelijken met de prevalentiecijfers van seksueel misbruik bij kinderen in de algemene populatie is gebruik gemaakt van de NPM-2010 (Alink et al., 2011). Daarom zijn vooral de prevalentieschattingen over de periode 2010 van belang.

Informantenstudie

Voor de reguliere jeugdzorg hebben 274 informanten (veelal groepsleiders en pleegzorgwerkers) gemeld of en voor hoeveel kinderen zij vermoedens hadden van seksueel misbruik over de periodes 2008-2009 en 2010. Voor de LVB jeugdzorg rapporteerden 116 informanten. Ook gaven de informanten aan in welk soort instellingen zij werkten en met hoeveel kinderen zij in aanraking waren geweest tijdens deze periode ('aantal kinderen in de steekproef van informanten'). Op basis hiervan kon per soort instelling het aandeel van het aantal gemelde kinderen tegenover het aantal kinderen in de steekproef worden berekend.

Over de onderzoeksperiode 2008-2009 en 2010 zijn in totaal 64 meldingen van seksueel misbruik gedaan (38 resp. 26) door informanten uit de reguliere jeugdzorg. In 92% van de gevallen was het slachtoffer een meisje, in 8% een jongen. Meisjes blijken sterk oververtegenwoordigd in de groep seksueel misbruikte kinderen, want in de populatie van de informanten was 47% meisje. Informanten uit de LVB-zorg meldden in de periodes 2008-2009 en 2010 in totaal 30 gevallen van seksueel misbruik (12 resp. 18). In 69% van de gevallen was het slachtoffer een meisje, in 23% een jongen. Ook in deze groep zijn meisjes oververtegenwoordigd in de groep seksueel misbruikte kinderen, aangezien in de totale steekproef van de informanten 40% meisje was.

Prevalentieschatting periode 2010

Om een schatting te kunnen maken is het aandeel kinderen berekend dat te maken heeft gehad met seksueel misbruik. Hiervoor is het aantal meldingen per type instelling gedeeld door het aantal kinderen in de steekproef van informanten van dat type instelling. Het antwoord wordt vervolgens vermenigvuldigd met de factor 1000.

Reguliere jeugdzorg. Van alle kinderen die in een instelling of pleeggezin verbleven, waren 4,3 per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik. De meeste kinderen waren slachtoffer van seksueel misbruik met lichamelijk contact. Het ging om 3,0 per 1000 kinderen. Binnen de residentiële jeugdzorg ligt het totale prevalentiecijfer van seksueel misbruik op 6,4 per 1000 kinderen en op 4,3 per 1000 kinderen voor seksueel misbruik met

lichamelijk contact. Binnen de pleegzorg is een prevalentiecijfer gevonden van 2,3 per 1000 kinderen en 1,7 per 1000 kinderen voor seksueel misbruik met lichamelijk contact..

LVB-jeugdzorg. Van alle LVB- kinderen die in een instelling of pleeggezin verbleven, waren 11,0 per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik. De meeste kinderen waren slachtoffer van seksueel misbruik met lichamelijk contact. Dit waren 9,7 per 1000 kinderen. Binnen de residentiële jeugdzorg ligt het totale prevalentiecijfer van seksueel misbruik op 11,6 per 1000 kinderen en op 9,5 per 1000 kinderen voor seksueel misbruik met lichamelijk contact. In de pleegzorg wordt het prevalentiecijfer geschat op 10,1 per 1000 kinderen en eveneens 10,1 per 1000 kinderen voor seksueel misbruik met lichamelijk contact.

Voor kinderen in de LVB-jeugdzorg die in een residentiële instelling of een pleeggezin verblijven, is het risico driemaal groter om slachtoffer te worden van seksueel misbruik (met en zonder lichamelijk contact) dan kinderen in de reguliere jeugdzorg. Het verschil is echter statistisch niet significant.

Vergelijking residentiële instellingen en pleegzorg

Om de groepen goed met elkaar te kunnen vergelijken zijn alleen de kinderen meegenomen van 12 jaar en ouder. De meeste kinderen in residentiële instellingen zijn 12 jaar en ouder.

Reguliere jeugdzorg. Voor residentiële instellingen geldt dat 5,8 per 1000 kinderen slachtoffer zijn van seksueel misbruik en voor seksueel misbruik met lichamelijk contact is dat 4,1 per 1000 kinderen. Bij pleegzorg is de prevalentieschatting 4,6 per 1000 kinderen en voor seksueel misbruik met lichamelijk contact komt deze schatting op 2,7. Er is geen significant verschil gevonden van seksueel misbruik bij deze kinderen tussen de typen instellingen.

LVB-jeugdzorg. Het aantal slachtoffers in residentiële instellingen is 11,0 per 1000 en voor seksueel misbruik met lichamelijk contact is dat aantal 9,8 per 1000 kinderen. Binnen pleegezinnen zijn 13,9 per 1000 kinderen slachtoffer van seksueel misbruik met en zonder lichamelijk contact. Het verschil tussen de prevalentie van beide typen instellingen is niet significant.

Vergelijking NPM-2010

De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010) toont aan dat in de algemene populatie 0,8 per 1000 kinderen slachtoffer waren van seksueel misbruik met en zonder lichamelijk contact (Alink et al., 2011). Op basis van

informantenmeldingen in 2010 uit de reguliere jeugdzorg wordt de prevalentie geschat op 4,3 per 1000. De prevalentieschatting van seksueel misbruik in 2010 ligt hiermee in de reguliere jeugdzorg significant hoger dan in de Nederlandse populatie kinderen. Kinderen van 12 jaar of ouder die in residentiële instellingen verbleven, waren significant vaker het slachtoffer van seksueel misbruik dan kinderen van diezelfde leeftijd in de algemene populatie (5,8 resp. 0,7 per 1000) In de pleegzorg is geen significant verschil gevonden in de prevalentie tussen beide populaties.

Zelfrapportagestudie

In de reguliere jeugdzorg (DO3) hebben 329 kinderen en jongeren die verbleven in residentiële instellingen en in de pleegzorg de vragenlijst ingevuld.

Prevalentieschatting periode 2010

In totaal gaven 248 per 1000 kinderen aan slachtoffer te zijn geweest van seksueel misbruik en 188 per 1000 kinderen melden slachtoffer te zijn geweest van seksueel misbruik met lichamelijk contact. Voor de residentiële jeugdzorg wordt de prevalentie geschat op 229 per 1000 kinderen. Binnen de pleegzorg geldt een prevalentieschatting van 88 per 1000 in die periode.

Meisjes geven aan vaker het slachtoffer te zijn van seksueel misbruik met lichamelijk contact dan jongens (264 per 1000 resp. 126 per 1000).

Vergelijking NPM-2010

Om de resultaten van het onderzoek in de jeugdzorg goed te kunnen vergelijken met de NPM-2010 zijn alleen de antwoorden op de vier NPM-vragen meegenomen en is rekening gehouden met opleidingsniveau en geboorteland. Op basis daarvan geven 74 per 1000 kinderen in de algemene populatie aan slachtoffer te zijn van seksueel misbruik. Van alle kinderen in instellingen en pleeggezinnen melden 143 per 1000 met seksueel misbruik in aanraking te zijn gekomen. De prevalentieschatting voor kinderen in residentiële instellingen en in pleeggezinnen voor seksueel misbruik met lichamelijk contact is significant hoger dan voor kinderen uit de Nederlandse populatie.

De prevalentie in de residentiële instellingen wordt geschat op 194 per 1000 kinderen en voor kinderen in de pleegzorg komt de schatting op 55 per 1000. Uit deze geschatte cijfers komt duidelijk naar voren dat kinderen die in een residentiële instelling verblijven significant vaker

het slachtoffer zijn van seksueel misbruik dan kinderen in de pleegzorg. Tussen de prevalentieschatting van seksueel misbruik in de pleegzorg en in de Nederlandse populatie kinderen is geen significant verschil gevonden.

Werkzaamheden

Mijn bijdrage om tot deze resultaten te komen bestond uit verschillende werkzaamheden. Een groot deel van mijn activiteiten, zoals het benaderen en selecteren van instellingen/locaties en het selecteren van informanten betroffen DO5. Voor DO3 heb ik slechts enkele instellingen/locaties benaderd. Voor DO3 bestonden mijn werkzaamheden voornamelijk uit het bezoeken van jongeren in instellingen en pleeggezinnen. Na het doorlopen van een cursus heb ik zowel voor DO3 als DO5 een deel van de binnengekomen meldingen gecodeerd.

Benaderen en selecteren van instellingen. Allereerst moesten de gegevens gecontroleerd worden van de instellingen (hoofd/regiokantoor of locatie) uit de steekproef. Via websites en de Sociale Kaart 2011 spoorde ik van de instellingen niet alleen telefoonnummers op, maar heb ik ook geprobeerd de namen van directieleden te achterhalen. Hiertoe was besloten om de brieven met informatiefolder zoveel mogelijk op naam te kunnen versturen. Na een aantal dagen belde ik met de directies van de instellingen om te vragen of zij toestemming gaven voor deelname aan het onderzoek. Bij instemming kon de directie aangeven met wie ik contact op kon nemen voor de vervolgstappen. Deze contactpersoon heb ik uitleg gegeven over de procedure en vervolgens hebben we samen, als de locatie nog niet bepaald was, aselect de deelnemende locatie(s) getrokken. Dit gebeurde telefonisch via www.random.org/integers. Naast iedere getrokken locatie is ook een reserve-locatie bepaald om het eventuele uitvallen van locaties te compenseren. Een locatie kon uit meerdere groepen bestaan die dan ook aselect bepaald moesten worden. Met dezelfde contactpersoon of met iemand van de locatie zelf verliepen alle volgende stappen. Deze contactpersoon heeft vervolgens een lijst samengesteld met alle medewerkers die al in 2010 werkten in de jeugdzorg en in direct contact stonden met de jongeren. Voor de LVB-jeugdzorg was de voorwaarde dat de medewerkers in 2010 werkzaam waren in een LVB-instelling en in dat jaar hadden gewerkt met kinderen met een lichte verstandelijke beperking. In het volgende telefonische contact heb ik samen met de contactpersoon aselect medewerkers aangewezen die benaderd werden om deel te nemen aan het onderzoek. Omdat de medewerkers konden aangeven deelname te weigeren hebben we voor iedere deelnemer een reserve-deelnemer aselect getrokken. Per type instelling werden verschillende aantallen medewerkers en reserve-

medewerkers geselecteerd. Voor de reguliere jeugdzorg (DO3) zijn binnen de JJI's en de open residentiële instellingen vijf informanten geselecteerd per deelnemende instelling of locatie (pleegzorg laat ik buiten beschouwing, omdat ik daarvoor deze werkzaamheden niet heb verricht). Bij de gesloten instellingen (Jeugdzorg Plus) ging het om twee informanten per geselecteerde instelling of locatie. Voor alle deelnemende instellingen/locaties werd per leefgroep een informant geselecteerd. Om de aangewezen medewerkers te kunnen benaderen heeft de contactpersoon na toestemming de e-mail adressen van de informanten verstrekt. Voor de LVB-jeugdzorg (DO5) zijn binnen de deelnemende residentiële instellingen/locaties drie medewerkers aselect aangewezen. Als aan deze instellingen logeerhuizen/kortverblijfhuizen of medisch kleuterdagverblijven (MKDs) verbonden waren, werd per instelling aselect één van deze opvangverblijven aselect uitgekozen en benaderd. Per getrokken logeerhuis/kortverblijfhuis en MKD werden vier informanten aselect geselecteerd om deel te nemen. Ook voor alle deelnemende instellingen/locaties en verblijven gold dat per leefgroep één informant kon deelnemen. Omdat een deel van de residentiële instellingen/locaties uit de eerste steekproef van de LVB-instellingen om verschillende redenen afviel heb ik een aantal instellingen/locaties uit de tweede steekproef benaderd.

Bezoeken van instellingen en pleeggezinnen. Vanaf half oktober 2011 tot april 2012 heb ik veertien jeugdzorg-, pleegzorginstellingen en pleeggezinnen bezocht over het hele land om de vragenlijst bij de jongere af te nemen. In totaal heb ik ruim 3000 kilometer gereden.

Datum bezoek	Plaatsnaam
13 oktober 2011	Almelo
19 oktober 2011	Groningen
26 oktober 2011	Santpoort-Noord
2 november 2011	Driehuis
3 november 2011	Veenhuizen
8 november 2011	Katwijk
9 november 2011	Santpoort-Noord

Datum bezoek	Plaatsnaam
10 november 2011	Heerhugowaard
16 november 2011	Doetinchem
17 november 2011	Ede
28 november 2011	Den Haag
29 november 2011	Almelo
1 december 2011	Deventer
15 maart 2012	Maarsbergen

Meestal werd de vragenlijst per jongere afgenomen, soms gebeurde dat in groepen. Via meegenomen laptops met mobiel internet kregen de jongeren toegang tot de vragenlijst. De jongeren voorzag ik van informatie over het onderzoek en de vragenlijst voordat zij de vragenlijst beantwoordden. Na afloop overhandigde ik de jongeren een folder met naam en

telefoonnummer van de vertrouwenspersoon en een cadeaubon.

Coderen. Na het doorlopen van een cursus coderen moesten alle meldingen van mishandeling, afkomstig van informanten, worden gecodeerd. Per twee codeurs kregen we dezelfde casussen. Indien de codes van dezelfde casus van elkaar verschilden, werd de desbetreffende casus doorgesproken met een expertcodeur om tot consensus te komen. Vervolgens heb ik de gegevens van verschillende casussen ingevoerd.

4. Conclusie en discussie

Kinderen in de Nederlandse jeugdzorg zijn (te) vaak het slachtoffer van seksueel misbruik. Vergeleken met kinderen in de algemene populatie is de prevalentieschatting van seksueel misbruik voor kinderen in de reguliere jeugdzorg aanmerkelijk hoger. Informanten en respondenten hebben dit verhoogde risico vooral voor de residentiële jeugdzorg gemeld. Voor de pleegzorg is geen significant verschil gevonden tussen de reguliere jeugdzorg en de algemene populatie kinderen. Daarnaast blijken volgens informanten en kinderen zelf, dat meisjes vaker het slachtoffer zijn van seksueel misbruik dan jongens. LVB-kinderen in de jeugdzorg lopen een nog hoger risico op seksueel misbruik dan kinderen in de reguliere zorg. Dit geldt zowel voor kinderen die in residentiële instellingen verblijven als voor kinderen die in pleeggezinnen wonen.

Reflectie

Wanneer je een brief persoonlijk aan iemand richt, hoop je dat die direct op de plaats van bestemming komt. In de steekproef waren niet alle gegevens van de opgenomen instellingen compleet. Ontbrekende telefoonnummers en namen van directieleden heb ik zoveel mogelijk via de Sociale Kaart 2011 gezocht. De Sociale Kaart 2011 blijkt nogal veel achterhaalde informatie te bevatten, waardoor ik mij vooral op de websites moest richten om namen van leden van directies en raden op te sporen. Ook bleek in bepaalde gevallen de websites verouderd te zijn of werden namen gewoonweg niet gepubliceerd. Uiteindelijk is besloten de informatiebrief, als de namen van directieleden niet bekend waren, algemeen aan de directie te richten. Het telefonisch benaderen van instellingen werd gestart in de

zomervakantieperiode met als gevolg dat er veelvuldig teruggebeld moest worden, omdat de desbetreffende persoon die fiat moest geven voor deelname op vakantie was. Overtuigen om deel te nemen aan het onderzoek ging niet in alle gevallen gemakkelijk. Op het moment dat er contact was heb ik geprobeerd zo goed mogelijk uit te leggen wat het belang was van het onderzoek en te motiveren hieraan mee te doen. In enkele gevallen besloot men af te zien van deelname. De redenen die de directie aandroeg waren onder andere: de instelling voldoet niet aan de voorwaarden, er lopen al te veel onderzoeken binnen de instelling, onrust onder personeel en jongeren, geen tijd, belast verleden van de instelling, fusies, reorganisaties, instelling gaat dicht. Met wat doorzettingsvermogen lukte het me een groot aantal instellingen toch te overtuigen niet van deelname af te zien.

Enkele contactpersonen van verschillende LVB-instellingen gaven aan dat het lastig werd om ouders van kinderen met een LVB zover te krijgen om mee te doen aan het onderzoek. Een contactpersoon binnen een LVB-instelling vertelde dat bij onderzoeken binnen de instelling dat er vaak minder dan 20% respons is van ouders. Als reden daarvoor gaf men, zoals ik al vermoedde, dat de ouders van deze groep kinderen vaak zelf ook kampen met cognitieve tekortkomingen en niet in staat zijn vragenlijsten in te vullen. Het duurde vrij lang binnen het onderzoek voordat de beslissing genomen werd om af te zien van ouderrapportage. Enkele instellingen hebben lang moeten wachten op dit besluit, terwijl binnen de instelling al een begin was gemaakt met het samenstellen van een lijst van LVB-kinderen, wier ouders benaderd zouden worden. Gelukkig werd hierop sportief gereageerd en kon het selecteren van medewerkers gewoon doorgaan.

Het bezoeken van en afnemen van de vragenlijsten aan kinderen en jongere in instellingen en pleegezinnen ging op verschillende manieren. In bepaalde gevallen vond afname individueel plaats, in andere gevallen in groepen. In een situatie waarbij de afname in een groep (meisjes) plaatsvond, ontstond veel onrust. De concentratie viel bij de meeste meisjes weg. Dit vroeg zorgvuldige benadering van de meisjes om ze over te halen toch door te gaan met het beantwoorden van de vragenlijst. Een van de meisjes weigerde zelfs verder te gaan als ze niet eerst een sigaret mocht roken. Waar doe je op zo'n moment goed aan? Sta je de een iets toe, dan wil de ander dat ook. Sta je het niet toe dan is de kans aanwezig dat ze blijft weigeren en daarin de hele groep meekrijgt. Uiteindelijk is er besloten in overleg met de leiding een korte pauze in te lassen. Dit bleek een goede beslissing. Op dit soort momenten realiseer je je hoe belangrijk het is om je flexibel op te stellen. Bij een individuele afname lukte het niet om verbinding te krijgen met internet in de toegewezen ruimte. Noodgedwongen moest er een andere locatie gezocht worden om alsnog de vragenlijsten te kunnen afnemen. Dit kostte veel

tijd, omdat er niet direct een geschikte plek voorhanden was en het veroorzaakte nogal wat onrust bij de jongere, bij degene die ons bezoek begeleidde en bij mijn studiegenoot en mij.

Wat ik vooral gewaardeerd heb, is dat ik heb kunnen zien en ervaren hoe een onderzoek wordt opgezet en uitgevoerd en wat daar allemaal bij komt kijken. Onderzoek doen blijkt een zeer arbeidsintensieve klus en het vraagt veel flexibiliteit en doorzettingsvermogen om het tot een goed einde te brengen.

Referenties

- Akbaş, S., Turla, A., Karabekiroğlu, K., Pazvantoğlu, O., Keskin, T., & Böke, O. (2009). Characteristics of sexual abuse in a sample of Turkish children with and without mental retardation, referred for legal appraisal of the psychological repercussions. *Sexuality and Disability, 27*, 205-213.
- Alink, L.R.A., Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland Anno2010: De tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.
- Balogh, R., Bretherton, K., Whibley, S., Berney, T., Graham, S., Richold, P., Worsley, C., & Firth, H. (2001). Sexual abuse in children and adolescents with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 45*, 194-201.
- Beitchman, J. H., Zucker, K. J., Hood, J. E., Dacosta, G. A., & Akman, D. (1991). A Review of the Short-Term Effects of Child Sexual Abuse. *Child Abuse & Neglect, 15*, 537-556.
- Benedict, M. I., Zuravin, S., Brandt, D., & Abbey, H. (1994). Types and frequency of child maltreatment by family foster-care providers in an urban-population. *Child Abuse & Neglect, 18*, 577-585.
- Bernard, C. (1999). Child sexual abuse and the black disabled child. *Disability & Society, 14*, 325-339.
- Bolton, F. G., Laner, R. H., & Gai, D. S. (1981). For better or worse? Foster parents and foster children in a officially reported child maltreatment population. *Children and Youth Services Review, 3*, 37-53.
- Commissie-Samson (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*. Amsterdam: Boom.
- Cutajar, M. C., Mullen, P. E., Ofloff, J. R. P., Thomas, S. D., Wells, D. L., & Spataro, J. (2010). Psychopathology in a large cohort of D. L., & Spataro, J. (2010).

- Psychopathology in a large cohort of sexually abused children followed up to 43 years. *Child Abuse & Neglect*, 34, 813–822.
- Finkelhor, D., & Baron, L. (1986). Risk factors for child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, 43-71.
- Furey, E.M., Granfield, J.M., Karan, O.C. (1994). Sexual abuse and neglect of adults with mental retardation: A comparison of victim characteristics. *Behavioural Interventions*, 9, 75-86.
- Hershkowitz, I., Lamb, E.M., & Horowitz, D. (2007). Victimization of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77, 629-635.
- Kendall-Tackett, K.A. (2002). The health effects of childhood abuse: four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse & Neglect*, 26, 715-729.
- Kendall -Tackett, K. A., Williams, L. M., & Finkelhor, D. (1993). Impact of Sexual Abuse on Children - A Review and Synthesis of Recent Empirical-Studies. *Psychological Bulletin*, 113, 164-180.
- Kvam, M.H. (2000). Is sexual abuse of children with disabilities disclosed? A retrospective analysis of child disability and the likelihood of sexual abuse among those attending Norwegian hospitals. *Child Abuse and Neglect*, 24: 1073-1084.
- Lamers-Winkelmann, F. (1995). *Seksueel misbruik van jonge kinderen: Een onderzoek naar signalen en signaleren, en naar ondervragen en vertellen inzake seksueel misbruik*. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Lin, L.P., Yen, C.F., Kuo, F.Y., Wu, J.L., & Lin, J.D. (2009). Sexual assault of people with disabilities: Results of a 2002-2007 national report in Taiwan. *Research in Developmental Disabilities*, 30, 969-975.
- Martin, S.L., Ray, N., Sotres-Alvarez, D., Kupper, L.L., Moracco, K.E., Dickens, P.A., Scandlin, D., & Gizlice, Z. (2006). Physical and sexual assault of women with disabilities. *Violence against Women*, 12, 823-837.
- MacCabe, M.P., Cummins, R.A., & Reid, S.B. (1994). An empirical study of the sexual abuse of people with intellectual disability. *Sexuality and disability*, 12, 297-305.

- Moonen, X., & Verstegen, D. (2006). LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving. *Onderzoek en Praktijk*, 4(1), 23-28.
- Morano, J.P. (2001). Sexual abuse of the mentally retarded patient: Medical and legal analysis for the primary care physician. *Primary Care Companion Journal Clinical Psychiatry*, 3, 126-135.
- Putnam, F.W., & Trickett, P.K. (1997). Psychobiological effects of sexual abuse. A longitudinal study. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 821, 150-159.
- Reiter, S., Bryen, N.D., & Shachar, I. (2007). Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse. *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, 371-378.
- Sobsey, D., Randall, W., & Parrila, R.K. (1997). Gender differences in abused children with and without disabilities. *Child Abuse & Neglect*, 21, 707-720.
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M.H., Euser, E.M., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79-101.
- Sullivan, P.M., & Knutson, J.F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1257-1273.
- Tharinger, D., Horton, C.B., & Millea S. (1990). Sexual abuse and exploitation of children and adults with mental retardation and other handicaps. *Child Abuse & Neglect*, 14, 301-312.
- Verdugo, M.A., & Bermejo, B.G. (1997). The mentally retarded person as a victim of maltreatment. *Aggression and Violent Behaviour*, 2, 143-165.

Auteur(s) + jaar	Onderzoeksvragen (of thema's)	Steekproefgrootte	Instrumenten	Analyses	Resultaten/Conclusie (belangrijkste bevindingen)
Sullivan & Knutson (2000)	<p>-Wat is de prevalentie van misbruik en verwaarlozing van kinderen met en zonder beperking?</p> <p>-Zijn bepaalde soorten beperkingen gerelateerd aan bepaalde soorten misbruik?</p> <p>-Welk effect heeft misbruik en verwaarlozing op schoolprestaties voor kinderen met en zonder beperking?</p>	<p>N=50278, ingeschreven op openbare en bijzondere scholen inclusief kinderen met speciaal programma in Omaha in de leeftijd van 0 tot 21 jaar.</p> <p>Waarvan:</p> <p>N=4503 wel mishandeld, van wie N=1012 met LVB</p> <p>N=3491 zonder LVB</p> <p>N=35708 niet mishandeld, van wie N=2250 met LVB</p> <p>N=33458 zonder LVB</p> <p>Beperkingen: gedragsstoornissen, LVB, leerstoornissen, gezondheid, spreek/taal, fysiek, gehoor, gezicht en</p>	<p>-School records</p> <p>-Central Registry of the Nebraska Department of Social Services (NDSS)</p> <p>-Nebraska Foster Care Review Board (ECRB)</p> <p>-Police databases</p> <p>Gegevens kwamen uit documenten(registraties) van instanties op het gebied van onderwijs, jeugdzorg en politie</p> <p>Database van</p>	Chi-kwadraat toetsen	<p>-Prevalentie van mishandeling voor kinderen zonder beperking is 9% en met beperking is 31%.</p> <p>-Kinderen met beperkingen hebben 3.14 keer meer kans op seksueel misbruik.</p> <p>-Kinderen met een verstandelijke beperking hebben 4.0 keer meer kans op seksueel misbruik.</p>

		<p>autisme.</p> <p>Verschillende soorten mishandeling, waaronder seksueel misbruik.</p>	<p>school samengenomen met documenten van instanties op gebied van jeugdzorg en justitie om zo mishandelde kinderen te filteren. Via schooldocumenten verkreeg men status van beperking.</p>		
<p>Lin, Yen, Kuo, Wu & Lin (2009)</p>	<p>-Wat is de prevalentie en de trend van seksueel misbruik van mensen met een beperking over de periode 2002-2007 in Taiwan?</p> <p>Het betreft een overzichtsstudie waarin zichtbaar</p>	<p>N=2038 in 2002 met toename tot N=5564 in 2007 voor mensen in de algemene bevolking die slachtoffer zijn van seksueel misbruik</p> <p>N=103 in 2002 met toename tot N=586 in 2007 voor mensen met beperking die slachtoffer</p>	<p>-Data van “sexual assaults report system” van the Council of Domestic Violence and Sexual Assaults Prevention, Ministry of the Interior van Taiwan; data verkregen via</p>	<p>Zie figuur 1 en 2 en tekstbeschrijving</p>	<p>-Toename van seksueel misbruik van mensen met een beperking is 2.7 keer groter dan toename in de algemene bevolking over de periode 2002-2007.</p> <p>-Prevalentie van seksueel misbruik voor mensen met een beperking is hoger dan in de algemene bevolking.</p>

	<p>wordt wat de prevalentie en de verandering (toename/afname) van seksueel misbruik (assault) is voor zowel mensen met als zonder beperking over de periode 2002-2007</p>	<p>zijn van seksueel misbruik.</p> <p>Voor mensen met een verstandelijke beperking geldt N=55 in 2002 met een toename tot N=304 in 2007.</p>	<p>rapportages van professionals over het hele land. Deze data verschaffen o.a. informatie over het aantal zaken en het (eventuele) soort beperking van de personen die slachtoffer zijn.</p>		<p>Beperkingen: (L)VB, visuele, gehoor, spraak, psychosis, lichamelijk, meervoudig en andere.</p> <p>-Mensen met een verstandelijke beperking lieten een consistente toename zien van seksueel misbruik over de periode 2002-2007 en hadden een 14 keer grotere kans op seksueel misbruik dan mensen in de algemene bevolking in 2007.</p>
<p>Reiter, Bryen & Shachar (2007)</p>	<p>-Wat is de prevalentie van misbruik van studenten met en zonder verstandelijke beperking?</p> <p>-Met welk soort misbruik krijgen</p>	<p>N=100</p> <p>N=50 studenten met verstandelijke beperking van 12 tot 21 jaar van het speciaal onderwijs.</p> <p>N=50 studenten zonder verstandelijke beperking van 12 tot 18 jaar van</p>	<p>-Vragenlijst 'Ending the Silence', afgenomen bij de studenten. Vragen over lichamelijk en seksueel misbruik.</p>	<p>Chi-kwadraat toetsen</p>	<p>- Een hoger percentage studenten met een verstandelijke beperking wordt misbruikt dan studenten zonder verstandelijke beperking.</p> <p>Misbruik: fysiek, seksueel, emotioneel.</p>

	studenten met en zonder verstandelijke beperking te maken?	reguliere middelbare scholen.			<p>-Studenten met een verstandelijke beperking hebben 2 keer vaker te maken met seksueel misbruik dan studenten zonder verstandelijke beperking.</p> <p>-Meisjes met verstandelijk beperking worden meer misbruikt dan jongens uit deze categorie.</p>
Martin, Ray, Sotres-Alvarez, Kupper, Moracco, Dickens, Scandlin & Gizlice (2006)	-Hebben vrouwen met een beperking een grotere kans op fysieke mishandeling en seksueel misbruik?	<p>N=5326 vrouwen van 18 jaar en ouder met en zonder beperking.</p> <p>Beperkingen: fysiek, verstandelijk (cognitive impairment), emotioneel.</p> <p>N= 3883 zonder beperking</p> <p>N=1443 met beperking</p> <p>N=584 verstandelijke</p>	<p>-Data van the North Carolina Behavioral Risk Factor Surveillance System (NC-BRFSS), telefonische vragenlijst.</p> <p>De antwoorden op de telefonische vragenlijst bracht de scheiding aan</p>	OR= Odds Ratio	<p>-Vrouwen met een beperking hebben een 2,54 keer grotere kans op seksueel misbruik dan vrouwen zonder beperking.</p> <p>-Vrouwen met een verstandelijke beperking hebben een 2,26 keer grotere kans op seksueel misbruik.</p> <p>-Gecontroleerd voor SES: vrouwen met een beperking hebben een 7,61 keer zo</p>

		beperking	tussen het hebben van wel of geen beperking en tussen fysiek en seksueel misbruik.		hoog risico op seksueel misbruik. Voor vrouwen met een verstandelijke beperking is dat risico 5,19. Het risico wordt dus nog hoger!!
Akbaş, Turla, Karabekiroğlu, Pazvantoğlu, Keskin & Böke (2009)	Wat zijn de kenmerken van het seksueel misbruik, van het slachtoffer en van de dader voor kinderen met en zonder verstandelijke beperking.	N=40 N=20 kinderen en adolescenten met een verstandelijke beperking van 7 tot 16 jaar N=20 kinderen en adolescenten zonder verstandelijke beperking van 7 tot 16 jaar.	-Gegevens op basis van rapporten. -Interviews	Chi-kwadraat toetsen T-toetsen Fisher's exact toets	Disclosure vond bij alle slachtoffers plaats. (!) Kinderen met een verstandelijke beperking zijn vaker slachtoffer waarbij een familielid of naaste bekende de dader is. Geen verschil tussen de groepen in de mate van herhaaldelijk misbruik en meer dan de helft was meer dan 1x misbruikt. (zie wel opmerking over rapporteren misbruik bij andere kinderen!) Kinderen met een verstandelijke beperking hebben meer te maken met ernstigere vormen van

					<p>seksueel misbruik.</p> <p>Beide groepen een hoge psychiatrische morbiditeit.</p> <p>Kinderen met een verstandelijke beperking meer comorbiditeit (tabel 3). Bij beide groepen psychiatrische gevolgen zichtbaar. (Zie opmerking daarna).</p>
--	--	--	--	--	---